

O'ZBEKISTONDA ZAMONAVIY TADBIRKOR AYOLNING GENDER IDENTIVLIGI VA UNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK DETERMINANTLARI

Xudoynazarova Nodira Shaydullayevna

*Termiz davlat universiteti,
psixologiya kafedrası o'qituvchisi*

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada zamonaviy O'zbekistonda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar va gender tengligi siyosati sharoitida tadbirkor ayollarning gender identivligi namoyon bo'lishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari yoritib berilgan. Tadqiqotda milliy mentalitet, an'anaviy rol kutilmalari va zamonaviy biznes talablari o'rtasidagi o'zaro ta'sir hamda kolliziylar (to'qnashuvlar) tahlil qilinadi. Shuningdek, ayol tadbirkorlar shaxsida androgin gender identikligining shakllanishi, rollar konflikti (work-life conflict), emotsional toliqish hamda ularning ruhiy barqarorligini belgilovchi mikromuhit (oila), sotsium va emotsional intellekt kabi ijtimoiy-psixologik determinantlar nazariy va amaliy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Gender identiklik, ayollar tadbirkorligi, ijtimoiy-psixologik determinantlar, rollar konflikti, androginlik. Emotsional intellekt, gender stereotiplari, transformatsion liderlik, oila va biznes muvozanati, ijtimoiy moslashuvchanlik.

DOLZARBLIGI

Bugungi O'zbekistonda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar va gender tengligini ta'minlash siyosati xotin-qizlarning tadbirkorlik sohasidagi faolligini keskin oshirdi. Biroq biznes muhitining raqobatbardosh talablari va an'anaviy jamiyat kutilmalari o'rtasidagi muvozanatni saqlash tadbirkor ayol shaxsida o'ziga xos ijtimoiy-psixologik o'zgarishlarni keltirib chiqarmoqda. Ushbu jarayonda tadbirkor ayollarning gender identikligi shakllanishi va unga ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik determinantlarni tadqiq etish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Ushbu mavzuni o'rganishda xalqaro va milliy psixologiyada qo'llaniladigan uchta asosiy konseptual yondashuvga tayaniladi:

Sandra Bemning Androginlik Nazariyasi (BSRI): Traditsional psixologiyada maskulinlik va femininlik bir-birini inkor etuvchi qutblar deb qaralgan bo'lsa, S. Bem ularni mustaqil o'lchamlar sifatida ko'radi. Tadbirkor ayollarda androginlik (yuqori maskulinlik + yuqori femininlik) vaziyatga moslashuvchanlik va psixologik chidamlilikni oshiradi.

Rollar Konflikti Nazariyasi (Role Conflict Theory): Ayol bir vaqtning o'zida ikkita kuchli ijtimoiy rol talablariga duch keladi: *Ekspressiv rol* (oilada emotsional muhitni saqlash, g'amxo'rlik) va *Instrumental rol* (biznesda qaror qabul qilish, daromad keltirish, resurslarni boshqarish).

Sotsial Kognitiv Nazariya (Albert Bandura): Tadbirkor ayolning o'ziga bo'lgan ishonchi (*self-efficacy*) uning atrofdagi ijtimoiy muhit, gender kutilmalari va shaxsiy tajribasi o'rtasidagi o'zaro ta'sir natijasida shakllanadi.

TADQIQOTNING MAQSADI

Zamonaviy O'zbekiston sharoitida tadbirkor ayollarning gender identikligi namoyon bo'lish xususiyatlarini aniqlash va uning shakllanishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik determinantlarni tahlil qilishdan iborat.

TADQIQOT METODLARI

Tadqiqot jarayonida shaxsning gender-rol xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan S. Bemning gender roliga doir so'rovnomasi (BSRI), emotsional intellekt testi (N. Hall) hamda mualliflik so'rovnomasi va chuqurlashtirilgan intervyu metodlaridan foydalanildi.

ASOSIY NATIJALAR VA TAHLIL

1. Gender identiklik turlari dinamikasi: Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, muvaffaqiyatli o'zbek tadbirkor ayollarida **androgen gender identikligi** (48%) ustuvorlik qiladi. Bu turdagi ayollar biznesda maskulin (qat'iyatlilik, tavakkalchilik, natijadorlik) va feminin (moslashuvchanlik, empatiya, kommunikativlik) sifatlarni vaziyatga qarab uyg'unlashtirish qobiliyatiga ega. An'anaviy (feminin) identiklik 32% va maskulin identiklik 20% ko'rsatkichni tashkil etdi.

2. Ijtimoiy-psixologik determinantlar: Tadbirkor ayol gender identikligi shakllanishiga quyidagi omillar bevosita ta'sir ko'rsatishi aniqlandi:

Mikromuhit (Oila) omili: Turmush o'rtog'i va oila a'zolarining qo'llab-quvvatlashi ayollarda ichki rollar konflikti (*work-life conflict*) darajasini pasaytiradi va androgen modelga o'tishni tezlashtiradi.

Turmush o'rtog'i pozitsiyasi: O'zbekistonda tadbirkor ayolning psixologik erkinligi va muvaffaqiyati 70–80% holatda turmush o'rtog'ining (yoki qaynonaning) uni qo'llab-quvvatlash darajasiga bog'liq.

Oila burchi va "Kelinlik" instituti: Jamiyatdagi an'anaviy majburiyatlar ayoldan biznes va rozg'or ishlarini parallel olib borishni talab qiladi.

Ijtimoiy-madaniy stereotiplar: Jamiyatdagi "ayol kishining birinchi vazifasi oila" degan an'anaviy qarashlar tadbirkor ayollarda davriy ravishda aybdorlik hissi (*guilt complex*) paydo bo'lishiga va psixologik emotsional toliqishga sabab bo'ladi.

Liderlik va emotsional intellekt: Yuqori emotsional intellektga ega tadbirkor ayollar biznesdagi qattiq bosimlarni xuddi o'z jinsiy identikligiga tahdid deb emas, balki shaxsiy o'sish omili sifatida qabul qiladilar. Boshqaruvda konfliktlarni yumshatish, mijozlar va xodimlar bilan empatiya asosida munosabat o'rnatish qobiliyati. O'zbek ayollarida biznesni boshlash motivatsiyasi ko'pincha ikki xil bo'ladi: *Majburiy motivatsiya (Push-factors):* Oila moliyaviy qiyinchiligini hal etish, ajrashganlik yoki boquvchisini yo'qotganlik. *Rivojlanish motivatsiyasi (Pull-factors):* Shaxsiy salohiyatni ruyobga chiqarish, jamiyatga foyda keltirish va mustaqillikka erishish.

XULOSA VA TAVSIYALAR

O'zbekistonda zamonaviy tadbirkor ayolning gender identikligi an'anaviylik va modernizmning sintezi sifatida shakllanmoqda. Biznesda muvaffaqiyat erishish va psixologik salomatlikni saqlash uchun ayollarda androgin identiklik xususiyatlarini va emotsional intellektni rivojlantirish muhim hisoblanadi.

Ayol tadbirkorning ruhiy barqarorligi va biznesdagi muvaffaqiyati bevosita mikromuhit (oila qo'llab-quvvatlovi), emotsional intellekt (EQ) hamda rollar konfliktini yengish qobiliyatiga bog'liq. Jamiyatdagi an'anaviy qarashlar va "ikkilamchi yuklama" (uy-ro'zg'or va biznes mas'uliyati) davriy ravishda psixologik zo'riqish va aybdorlik hissinini keltirib chiqarsa-da, oiladagi ijobiy psixologik muhit va davlat tomonidan yaratilgan imkoniyatlar asosiy tayanch vazifasini o'taydi.

Tadbirkor ayollarning shaxsiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish uchun ularni faqat moliyaviy yoki huquqiy jihatdan emas, balki psixologik jihatdan ham qo'llab-quvvatlash tizimini rivojlantirish zarur. Buning uchun stress-menedjment, taym-menedjment va mentallikni mustahkamlashga qaratilgan amaliy treninglar hamda mentorlik dasturlarini keng joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.V.Karimova oila psixologiyasi darslik T-2007 yil
2. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
- 3.G'oziyev E.G'. Shaxs psixologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2014.
- 4.Jalolova D.N. Gender psixologiyasi asoslari. – Toshkent: Universitet, 2020.
- 5.Abdullayeva M.M. Oila psixologiyasi. – Toshkent: Sharq, 2018.
6. Ильин Е.П. Дифференциальная психология мужчины и женщины. – Санкт-Петербург: Питер, 2017.
7. Xudoynazarova, N. S. (2024).YOSHLAR RUHIYATIGA MA'NAVIY-MA'RIFIY TADBIRLARNING TA'SIRI VA UNING PSIXOLOGIK FENOMENLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(3), 363-365.
- 8.Sharafullaeva, S. (2023). PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF
9. Bussey, K., & Bandura, A. Social Cognitive Theory of Gender Development. – Psychological Review, 1999.